

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra speciální zootechniky

Výcvik koně pro hiporehabilitační praxi

Bakalářská práce

Autor práce: Markéta Záleská

Obor studia: Zoorehabilitace a asistenční aktivity se zvířaty

Vedoucí práce: Ing. Jana Doležalová, Ph.D.

© 2018 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Výcvik koně pro hiporehabilitační praxi" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 20. 4. 2018

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Ing. Janě Doležalové, Ph.D. za odbornou pomoc a cenné rady připsaní této bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za podporu během studia.

Výcvik koně pro hiporehabilitační praxi

Souhrn

Hiporehabilitace je pojem zastřešující všechny aktivity, kde se střetává kůň a člověk se zdravotním postižením nebo se specifickými potřebami. Aby tyto aktivity byly pro klienta bezpečným přínosem, musí je provádět pouze kůň pečlivě vybraný a připravený.

Z této práce vyplývá, že počátek výcviku hiporehabilitačního koně se příliš neliší od výcviku jezdeckého koně. Základem je navyknout koně na ohlávku, vodění, čištění a každodenní manipulaci s koněm, což se běžně provádí v raném věku hříběte. Výcvik pokračuje prací na lonži, obsednutím a naučením základních povelů na jízdárně. K výcviku neodmyslitelně patří i vyjížděky do přírody, kde koni prospívá nejen chůze v terénu udržením kondice a tvorbou svalstva, ale i velké množství podnětů, které přispívá ke snížení lekavosti koně.

Velmi specifický je však specializovaný výcvik, kdy se kůň učí dovednostem pro terapeutickou sféru, ve které bude působit. Mezi tyto dovednosti patří korektní přistoupení k rampě a to jak z pravé, tak z levé strany a klidné stání u rampy během nasedání klienta. Pro koně v hipoterapii je důležitá dobrá veditelnost, kdy rychlost kroku reguluje vodič, kterého kůň musí plně vnímat a respektovat. Kůň v AVK a PPK musí respektovat i nezkušeného vodiče, který s koněm často pracuje metodou přirozené komunikace, což je nejpřirozenější způsob komunikace mezi člověkem a koněm. Velmi důležitá fáze výcviku hiporehabilitačního koně je adaptace na pacienty, během níž si kůň zvyká na nečekané hlasové projevy, náhle poposedání mimo rytmus kroku koně, doteky po celém těle, ale i pád pomůcky či části výstroje. Koně nesmí rozrušit ani předměty jako rozložený deštník, zvonící mobil, štěkající pes, projíždějící auto, stlačovaná PET lahev a mnoho dalších podnětů.

Všechny tyto aspekty jsou prověřovány ve Specializační zkoušce pro koně a pony zařazené do hiporehabilitace, kterou od roku 2011 nabízí Česká hiporehabilitační společnost. Tuto zkoušku zatím úspěšně splnilo 195 koní z 52 různých hiporehabilitačních středisek z celé České republiky. Ke zkoušce může být přihlášen kůň, kterému je daný rok 5 let, což je i věk, kdy se kůň může začít aktivně zúčastňovat hiporehabilitačních aktivit.

Klíčová slova: kůň, hiporehabilitace, hipoterapie, výcvik, výběr koně

Horse training for Equine assisted activities and therapies

Summary

Equine assisted activities and therapies are a concept that cover all activities involving a horse and a person with a disability or with specific needs. In order for these activities to be of benefit to the client, they must be carried out only by a carefully selected and prepared horse.

From this work it follows that the beginning of the hiporehabilitation horse training is not very different from the riding horse training. The basis is to get horses accustomed to the halter, guiding, cleaning and daily manipulation of the horse, which is usually done at the early age of the foal. The training is continued by working on longeon, obsessing and teaching basic commands at the riding hall. Excursions to nature are also inherent in training, where the horse benefits not only for walking in the field by maintaining fitness and muscle building, but also a great deal of stimulus to help reduce hunger.

Very specific, however, is specialized training where the horse learns the skills for the therapeutic sphere in which it will work. These skills include a right access to the ramp, both from the right and left sides, and a quiet stand at the ramp during the client's sessions. For horses in hippotherapy, good guidance is important, where the speed of the step is regulated by the driver the horse must fully perceive and respect. The horse in Equine facilitated learning and Equine facilitated mental health must respect even the inexperienced guider, which often work with the horse using the horsemanship method, which is the most natural way of communicating between human and horse. A very important phase of Equine assisted activities horse training is the adaptation to patients, during which the horse is accustomed to unexpected voice manifestations, abruptly out of the rhythm of a horse walk, touching the whole body, but also the fall of the aid or part of the equipment. The horses must not disturb objects such as an unfolded umbrella, a ringing mobil, a barking dog, a passing car, a compressed plastic bottle, and many other stimuli.

All these aspects are examined in the Specialization Examination for Horses and Pony in the Equine assisted activities and therapies, which is offered by the Czech Therapeutic Riding Association since 2011. This test has been successfully completed by 195 horses from 52 different Accredited Equine activities and therapies training centers throughout the Czech Republic. The horse can be enrolled for a five-year-old horse, which is also the age when the horse can begin actively participating in Equine assisted activities and therapies.

Keywords: horse, Equine assisted activities and therapies, hippotherapy, training, horse selection

Obsah

1	Úvod	1
2	Cíl práce.....	2
3	Literární rešerše.....	3
3.1	Výběr koně pro terapeutické využití.....	3
3.1.1	Výběr koně podle věku	4
3.1.2	Výběr koně podle pohlaví.....	4
3.1.3	Výběr koně podle plemenné příslušnosti.....	4
3.2	Výběr koně podle konkrétního působení v hiporehabilitaci.....	7
3.2.1	Výběr koně pro hipoterapii	7
3.2.2	Výběr koně pro Psychoterapii pomocí koní a Aktivity s využitím koní	9
3.2.3	Výběr koně pro Parajezdecktví.....	12
3.2.3.1	Výběr koně pro paradrezuru	12
3.2.3.2	Výběr koně pro paravoltiž	12
3.2.3.3	Výběr koně pro parawestern	13
3.2.3.4	Výběr koně pro paraparkur	13
3.2.3.5	Výběr koně pro paravozatajství	13
3.3	Základní výcvikové postupy	14
3.3.1	Přirozená komunikace.....	14
3.3.1.1	7 her Pata Parelliho	14
3.3.1.2	Metoda Montyho Robertse	16
3.3.1.3	Metoda Klause Ferdinanda Hempflinga.....	18
3.4	Výcvik koně pro terapeutické využití	19
3.4.1	Základní výcvik	20
3.4.2	Práce v terénu.....	20
3.4.3	Specializovaný výcvik	21
3.4.3.1	Přístupování a stání u rampy.....	21
3.4.3.2	Voditelnost a pravidelnost kroku	22
3.4.3.3	Adaptace na předměty	23
3.4.3.4	Adaptace na pacienty	24
3.5	Specializační zkouška pro koně a pony zařazené do hiporehabilitace	25
3.5.1	Požadavky na koně	25
3.5.2	Hodnocení Specializační zkoušky	25
3.5.3	Průběh Specializační zkoušky	26
3.5.3.1	Identifikace koně, hodnocení exteriéru a mechaniky pohybu	26
3.5.3.2	Posouzení specifických vlastností a získaných dovedností koně	27
4	Závěr	30
5	Seznam literatury.....	31
6	Seznam použitých zkratk a symbolů.....	35
7	Seznam příloh.....	36
8	Samostatné přílohy	37

1 Úvod

Již T. G. Masaryk tvrdil, že nejrychlejším tělocvikem je jízda na koni. Na koni člověk procvičí celé tělo, srdce i plíce. Od té doby se mnohé změnilo, ale pozitivní vliv koně na člověka se využívá i dnes. Stále modernější rozvoj hiporehabilitace v České republice nastává díky rozvoji hiporehabilitačních center a kvalitě, v jaké je dnes hiporehabilitace nabízena. Kvalita se zvyšuje nejen odbornou vzdělaností personálu, ale i výběrem a řádným výcvikem hiporehabilitačního koně. S takovým koněm je minimalizované nebezpečné chování, kterým by kůň ohrožoval zdraví a život klienta i všech ostatních přítomných osob.

Výcvik hiporehabilitačního koně lze provádět několika metodami, ale všechny si kladou za cíl vycvičit koně poslušného, trpělivého, který má rád lidi a práce s klienty bude jeho oblíbenou činností

Dříve mohl hiporehabilitaci provádět každý, kdo měl hodného koně, ať šlo o mladého koně či vysloužilého školního koně. Dnes jsou velmi specifické požadavky jak na koně, tak i na personál hiporehabilitaci provádějící. Od roku 2011 nabízí Česká hiporehabilitační společnost možnost splnění Specializační zkoušky pro koně a pony zařazené do hiporehabilitace, po jejímž úspěšném složení obdrží kůň licenci, která garantuje připravenost koně pro terapeutické využití. Kůň zároveň obdrží i certifikát a tabulku na svůj box, podle které i laik pozná, že jde o koně profesionálně připraveného.

Aby se kvalita prováděné hiporehabilitace v České republice mohla i nadále zvyšovat, je nutné mít perfektně sehraný tým, včetně profesionálně připraveného koně.

2 Cíl práce

Cílem této práce je zpracování literární rešerše specializované na výcvik hiporehabilitačních koní. Bude uvedeno podle čeho je vhodné terapeutické koně vybírat, jaké jsou základní metody výcviku, co vše musí umět kůň v hiporehabilitaci využívaný včetně popisu, jak to lze koně naučit. Dále bude uveden průběh Specializační zkoušky pro koně a pony zařazené do hiporehabilitace, a co vše se v ní hodnotí.

3 Literární rešerše

3.1 Výběr koně pro terapeutické využití

Česká hiporehabilitační společnost (2017b) definuje hiporehabilitačního koně jako cíleně vybraného a speciálně připraveného koně nebo ponyho pro hiporehabilitační účely se složenou Specializační zkouškou ČHS pro koně a pony zařazené do hiporehabilitace pro její jednotlivé obory. Do hiporehabilitace však může být zařazen i kůň, který dosud Specializační zkoušku nesplnil. Za zařazení koně vždy zodpovídá terapeut / instruktor ve spolupráci se cvičitelem koní pro hiporehabilitaci

Vhodný kůň pro terapeutické využití je natolik důležitý, že se na jeho výběru podílí celý tým, který stanovuje požadavky na typ (výšku koně a šířku hřbetu) a vlastnosti koně (temperament, důvěřivost, nelekavost, pracovní charakter) podle své specializace (okruh nemocí, které budou pomocí konkrétního koně ovlivňovat). Vyhledání koně, posouzení jeho tělesných proporcí, zdravotního stavu, vztahu k lidem a tím celkové vhodnosti provede cvičitel koní. Požadavky a připomínky terapeutů nesmí být podceňovány, jelikož v průběhu terapie odpovídají za její kvalitu (možnost plnění léčebného plánu a cíle) a zdraví pacientů (úrazy, pády), rozhodující pro zařazení koně na terapii je jejich „pocit“ spolehlivosti koně, který je subjektivní (Hermannová a kol., 2014).

Velemínský a kol. (2007) uvádí, že je důležité koně vybírat podle klientely, četnosti využití v hiporehabilitaci (zda se kůň terapeuticky využije více hodin denně nebo 2x týdně), zootechnických podmínek a zkušeností cvičitele.

Než koně vybereme, musíme vědět, pro koho bude určen, zda pro děti, nebo dospělé osoby, a zda bude využíván ve fyzioterapii, nebo psychoterapii. Není problém vyhledat koně potřebné výšky a mohutnosti, ale vždy existuje riziko, že kůň bude pro výcvik a terapii nevhodný (Hermannová a kol., 2014).

Výběr se soustředí především na koně, u kterých nebyly přirozené pohybové a „komunikační“ schopnosti změněny člověkem nepřirozeným odchovem (např. chov hříběte a ročka mimo stádo), špatným zacházením (nedůslednost nebo krutost při výchově koně, které přejdou v nedůvěru a agresi vůči člověku) a nevhodným uspěchaným výcvikem (Hermannová a kol., 2014).

Pokud chtěný kůň není v dosahu již prověřených chovů, začíná prohlížení velké řady inzerátů na prodej koní různých plemen, velikostí, stáří a rozličných povah i stupňů výcviku. Je nutné počítat s tím, že ne každý kůň má ty vlastnosti o kterých jsme se dočetli v inzerátu a

kteřé nám vylíčil jejich majitel. Když se naskytne ideálně vypadající kůň, nechá se podrobit veterinární kontrole, která může odhalit nějakou podstatnou vadu, díky které se kůň musí nechat u původního majitele a hledá se kůň další (Ditřt, 2012).

3.1.1 Výběr koně podle věku

V hiporehabilitaci smí pracovat pouze kůň starší 5 let, mladší kůň se může na práci v hiporehabilitaci připravovat se zkušenějším starším koněm (mladší kůň však potřebuje více času na odpočinek). Požadavek na věk 5 let souvisí s psychickou vyžralostí koně (Česká hiporehabilitační společnost, 2017a).

Koně při hiporehabilitaci rozhodně neodpočívají, a proto musíme dobře zvažovat, zda zařadíme koně po sportovní kariéře, kdy je ke zvažování vysoké zatížení hřbetu (Velemínský a kol., 2007).

Rynešová (2011) uvádí, že není vhodné pro hiporehabilitaci vybírat koně vysloužilce. Za prvé se těžko u starších koní odbourávají nežádoucí návyky a za druhé, kůň pro psychoterapeutické ježdění musí být naprosto zdravý, neboť v hiporehabilitaci je kůň namáhán jak po stránce fyzické, tak i psychické.

3.1.2 Výběr koně podle pohlaví

Dle Řádu na ochranu zvířat při veřejném vystoupení koní – při hiporehabilitačních činnostech organizovaných Českou hiporehabilitační společností, smí pracovat v hiporehabilitaci pouze klisny a valaši (Česká hiporehabilitační společnost, 2017a).

Pro hipoterapii se zásadně z bezpečnostních důvodů nepoužívají hřebci (Velemínský a kol., 2007).

U klisen je určité riziko období říje, kdy se u většiny klisen změní chování a nelze je plně (někdy vůbec) v terapiích využívat (Dušek a kol., 2011).

3.1.3 Výběr koně podle plemenné příslušnosti

Snaha o speciální chov koní na terapeutické využívání je nerealizovatelná, neboť jsou vybíráni koně různých plemen a v rámci určitého stáda koní jsou v ročníku využitelní jen jedinci (Hermannová a kol., 2014).

Pracujeme-li s malými dětmi, budeme preferovat poníky. Pro starší děti vybíráme středně velké koně a v případě, že budeme koně využívat pro dospělé klienty, je nejvhodnějším typem kůň čtvercového rámce, s osvaleným krkem, oblým kohoutkem,

pevným a dobře osvaleným hřbetem, s končetinami bez výrazných vad a zdravými, pevnými kopyty snášejícími různorodý terén. Těmto požadavkům často odpovídají chladnokrevná plemena koní (Velemínský a kol., 2007).

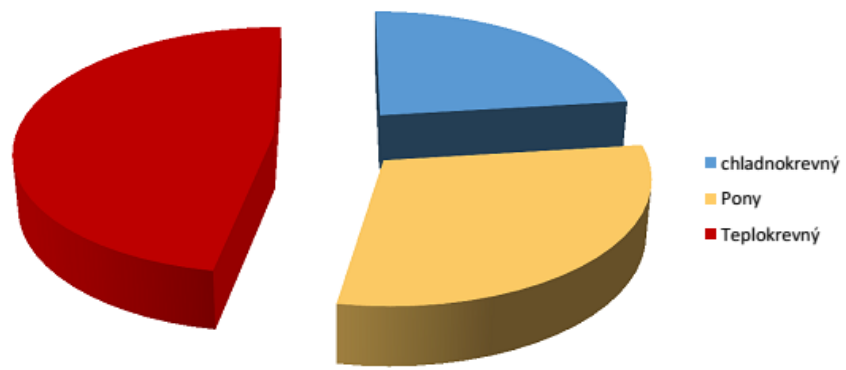
I poníci však mají poměrně velkou škálu velikosti, s maximální výškou 148 cm v kohoutku, proto je třeba je vybírat i podle individuálního pocitu dítěte. Dunlop et Tsantefski (2017) prováděli studii zaměřenou na reakce a pocity dětí při skupinové terapii s poníky. Zatímco většina dětí vyjádřila strach z důvodu velikosti poníků, jiné dítě vyjádřilo frustraci s malou velikostí poníků. Výsledky této studie naznačují, že není ideální velikost poníka, aby splnila potřeby všech dětí, a že je vhodné mít pro skupinové terapie více koní různých velikostí.

V hiporehabilitaci by mělo být dodržováno pravidlo o břemeni neseném na koni, tedy že hmotnost břemene, které kůň nese, by neměla přesahovat jednu osminu živé hmotnosti daného koně, proto je třeba mít k dispozici vždy více typů koní pro různorodou klientelu (Nerandžič, 2006).

Rynešová (2011) uvádí, že pro úzkostné klienty je potřeba vybrat menší typ koně, v jejím případě se osvědčil hafling. Ten dosahuje svou kohoutkovou výškou maximálně 145 cm, je klidný, odolný a s pevným hřbetem. Pro dospělé a mohutné klienty je samozřejmě důležité mít k dispozici koně většího typu, který unese jejich váhu, používají se různá teplokrevná plemena, ale i mohutní chladnokrevníci s prostorným hřbetem. Větší kůň také budí větší respekt, což je u některých typů psychických poruch chtěné z terapeutického hlediska.

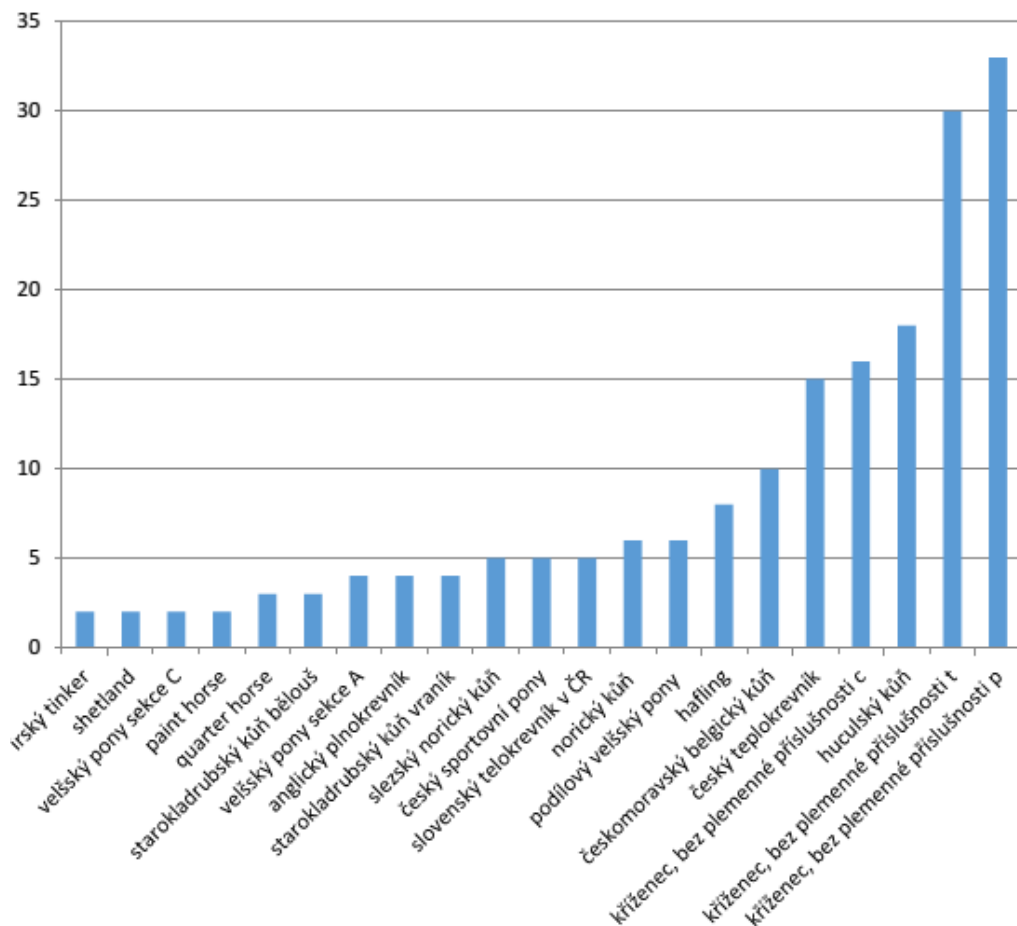
Neexistuje jediné plemeno koní vhodné pro terapeutické využívání, ale využíváme koně různých plemen i jejich křížence. V rámci plemene existují vždy jedinci nadaní a vhodní pro roli terapeutického koně a jedinci neschopní tuto roli zvládnout. U vybraného koně podporujeme a využíváme vlastnosti, pro které je přirozeně talentován (Hermannová a kol., 2014).

Úspěšně složenou Specializační zkoušku pro koně a pony zařazené do hiporehabilitace má 195 koní, z toho jsou nejpočetněji zastoupeni koně v užitkovém typu (teplokrevný, pony, chladnokrevný) a kříženci (Graf 1 a Graf 2), méně zastoupeni jsou zástupci plemen huculský kůň, český teplokrevník, českomoravský belgický kůň, hafling a další (Jiskrová a Casková, 2018).

Graf 1 Rozdělení koní bez plemenné příslušnosti využívaných v hiporehabilitaci podle užitého typu, rok 2017

Zdroj: Jiskrová a Casková (2018)

Graf 2 Početní zastoupení jednotlivých plemen a typů koní v hiporehabilitaci, rok 2017

(14 plemen není v grafu uvedeno, neboť mají pouze jednoho zástupce)

Zdroj: Jiskrová a Casková (2018)

3.2 Výběr koně podle konkrétního působení v hiporehabilitaci

3.2.1 Výběr koně pro hipoterapii

Hipoterapie je obor hiporehabilitace, fyzioterapeutická metoda využívající jako léčebný prostředek speciálně připraveného koně, konkrétně jeho střídavý, rytmicky a cyklicky se opakující pohyb hřbetu v kroku (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

Při výběru koně pro hipoterapii je základním požadavkem korektní exteriér s vynikající mechanikou pohybu v kroku a kvalitní pohyb hřbetu při zachování jeho pružnosti pod handicapovaným klientem. Důležitý je i dobrý charakter ve vztahu k člověku a přiměřený temperament, mezi vhodné typy patří sanquinik a flegmatik (Česká hiporehabilitační společnost, 2017a).

Využití zvířete při léčbě poruch motorických funkcí člověka umožňuje kůň svou chůzí. Kůň je kvadruped a k pohybu vpřed využívá dva páry končetin (Hermannová a kol., 2014).

Hermannová a kol. (2014) také uvádějí, že krok koně má shodné pohybové prvky jako chůze člověka. Při chůzi člověk rytmicky střídá pravou a levou nohu, zatímco nohosled koně v kroku je v pořadí pravá pánevní, pravá hrudní, levá pánevní, levá hrudní končetina.

Během kroku se hlava koně zvedá a spouští v každém kroku, přičemž výška zvednutí hlavy je závislá na rychlosti kroku (Khumsap et al., 2002).

Skutečnost, že pozice krku může být snadno ovlivněna jezdcem a / nebo využitím výcvikových pomůcek, z ní činí důležitou cestu pro nácvik správné pozice krku a tím i ovlivnění chodů koně (Zsoldos and Licka, 2015).

Jsou-li hlava a krk fixovány s hlavou za kolmicí, změní se negativně pružení hřbetu a tím se nepříznivě ovlivní účinky hipoterapie (Hermannová a kol., 2014).

Kůň poskytuje v hipoterapii prostřednictvím svého hřbetu unikátní multidimenzionální „balanční bioplošinu“, proto se biomechanické vlastnosti hřbetu stávají hlavním kritériem výběru koně. Fyzioterapeut proto hodnotí dominanci pružení jednotlivých částí hřbetu a analytický rozbor mu umožňuje cílit léčbu a zvýšit její efektivitu (Hermannová a kol., 2014).

Díky analytickému rozboru se odhalí i koně pro fyzioterapii nevhodní. Ne každý kůň je automaticky ve fyzioterapii využitelný a jedním z hlavních pravidel při výběru koně k hipoterapii je konvexní pružení hřbetu. Kůň s takto pružícím hřbetem aktivuje motorické funkce, které jsou cílem fyzioterapie. Z hipoterapie vyřazujeme koně s pružením hřbetu konkávním, neboť reakce, které aktivují, jsou z hlediska fyzioterapie neúčelné nebo nežádoucí (Hermannová a kol., 2014).

K posouzení vhodného pružení hřbetu koně pomůže jednoduchý test. Necháme koně volně kráčet za vodičem bez zásahu do jeho přirozeného pohybu (bez vyvázání a zásahu vodítka či udidla). Pozorujeme horní část trupu a představíme si pomyslnou přímku od kohoutku k zádi koně. Pokud zůstává v kroku hřbet klidný, pružení hřbetu probíhá podél a pod pomyslnou přímku (horizontálně pružící páteř), je zvíře na fyzioterapii použitelné, neboť má přirozenou schopnost držet pacienta ve vzpřímení a se stabilizovaným trupem. Nejvěrohodnější je ale test se sedlem, kdy zadní rozsocha sedla ukazuje dominantní směr a rychlost pružení hřbetu. U koně konvexního zůstává přední a zadní rozsocha sedla při pohledu ze strany ve stejné výši (Hermannová a kol., 2014).

Velemínský a kol. (2007) uvádí, že od koně budeme potřebovat naprostou spolehlivost a pozornost, schopnost snášet monotónní práci v kroku, trpělivost při obtížných situacích (např. nasedání), učenlivost a schopnost samostatně řešit obtížné situace bez paniky, základní příjezděnost, perfektní mechaniku pohybu – bez kulhání, zdravý hřbet a mechaniku pohybu odpovídající požadavkům terapeuta (relaxační či stimulační pohyb hřbetu).

Hermannová a kol. (2014) uvádějí, že je také důležité, aby kůň s pacientem odešel od stáje bez známek projevu nervozity. Pokud však máme koně „biomechanicky“ cenného, ale nesamostatného, nadřadíme kvalitu jeho hřbetu a chůze a doplníme terapie s takovýmto koněm dalším, který ho bude doprovázet, avšak pouze za předpokladu dostatečného počtu personálu - asistentů.

Kůň pro hipoterapii je vybírán především pro svou mechaniku pohybu, jeho chování ke klientovi není tak důležité jako u PPK a AVK. Klient se s koněm sice přivítá a na konci terapie rozloučí (např. pohlazením či podáním pamlsku), ale kůň je čištěn, připravován i veden zkušenou osobou, která koně dobře zná (Česká hiporehabilitační společnost, 2016).

Spolehlivost a snadná veditelnost koně je pro hipoterapii důležitější než jeho jezditelnost (Hermannová a kol., 2014).

Jelikož se všichni majitelé i ošetřovatelé zajímají o pohodu svých koní, je velmi častou úvahou, zda hipoterapie působí koni stres či nikoli. Tuto hypotézu studovali McKinney et al. (2015) u šesti koní, kterým se v určitých časových rozmezích měřila hladina kortizolu ve slinách, a bylo sledováno jejich chování. Hladina kortizolu byla u těchto šesti koní měřena 3 dny v týdnu, v celkovém počtu šest týdnů a to při hipoterapii, ježdění se zdravým zkušeným jezdcem a v klidu. Hodnoty se nijak významně nelišily, takže hypotéza, že hipoterapie způsobuje koni nepřiměřený stres, byla vyloučena.

Koně využívaní v hipoterapii často nesou nevyváženého jezdce, což je další důvod k obavám o zdraví těchto koní. Peansukmanee et al. (2017) prováděli studii, jejíž cílem, bylo zjistit, jak se liší krok koně, pokud je veden bez jezdce, se zdravým jezdcem a s jezdcem s postižením (DMO – spastická diparéza). Pro studii bylo vybráno 10 poníků (7 valachů, 3 klisny), kteří byli v hipoterapii aktivně využíváni. Každý z poníků byl vybaven 10 senzory na hrudních a pánevních končetinách a voděn v kroku 20 m tam a zpět. Senzory zaznamenávaly rozsah pohybů v kloubech. Rychlost pohybu a délku kroku zaznamenávala video kamera. Výsledky ukázaly, že v pohybu hrudních končetin nebyly žádné významné rozdíly, s výjimkou první fáze kroku s jezdcem s postižením. V tomto případě měla levá končetina nižší rozsah v ramenním kloubu než končetina pravá. Výsledky pro pánevní končetiny nejsou statisticky srovnatelné, neboť senzory na pánevní končetiny si bezpečně nechali aplikovat pouze 3 poníci.

3.2.2 Výběr koně pro Psychoterapii pomocí koní a Aktivity s využitím koní

Psychoterapie pomocí koní využívá specifickou triádu terapeut – kůň – pacient / klient k léčbě. Je založena na působení a využití koně a jeho specifických vlastností jako koterapeuta k pozitivnímu ovlivnění duševního stavu pacienta / klienta (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

Jedním z hlavních principů psychoterapie pomocí koní je, že koně odrážejí „pocit ukrytý za fasádou člověka“. Mnozí jezdci tuto skutečnost úplně přehlíží, protože jsou naučeni jednat s koňmi a mnohdy i s lidmi spíše jako se stroji než jako s vnímavými bytostmi (Kohanov, 2016).

Aktivity s využitím koní je metoda speciální i sociální pedagogiky a práce, využívající prostředí určené k chovu koní pro kontakt s koněm a interakci s ním jako prostředku k motivaci, aktivizaci, výchově a vzdělávání osob se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním nebo se specifickými potřebami (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

Koně mají jedinečný terapeutický potenciál. Na rozdíl od ostatních zvířat, která se obvykle používají pro zooterapii (kočky a psi), koně nejsou dravci, ale velká stádová zvířata se schopností vnímat strach a širokou možností vnímání interakce s člověkem. Kůň působí jako koterapeut, s nímž se lidé naučí vytvářet vzájemně úctyhodný a důvěryhodný vztah (Tsantefski et al., 2017).

Pro oblast PPK a AVK je základním požadavkem výborný charakter koně při kontaktu s člověkem, korektní mechanika pohybu, dobrý zdravotní stav, psychická odolnost, dále dobrá jezditelnost a snadná ovladatelnost ze sedla i ze země. Při výběru se zaměřujeme na

posuzování temperamentu koně, do PPK i AVK se zapojují koně s různým typem temperamentu, protože se využívá interakce člověk a kůň. Důležité je i postavení v sociální hierarchii stáda - dominance nebo submisivita, které mohou odrážet chování a reakce koně jako zrcadlo ve vztahu k člověku (Česká hiporehabilitační společnost, 2017a).

K výběru jedince s konkrétními požadovanými povahovými rysy pro psychoterapii nám pomůže pozorování celého stáda (Hermannová a kol., 2014).

Mezi důvody proč se využívá kůň k léčbě psychických poruch, patří skutečnost, že kůň je domestikovaným stádovým zvířetem a má schopnost navazování vztahů a komunikace s člověkem na neverbální úrovni. Neverbální komunikace je jedním z nejdůležitějších způsobů komunikace mezi klientem a koněm (Rynešová, 2011).

Kůň pro psychoterapii nejdříve jasně upozorní, cítí-li se pacientem ohrožen (zaujme bojový postoj, klopi uši, zvedá nohu, mává ohonem), ale v žádném případě nesmí přejít přímo do agrese. Extrémem jsou i člověkem „zlomení“ koně, kteří jsou neteční až rezignovaní. Tito jedinci jsou sice bezpeční, ale pro psychoterapii nevyužitelní. Reakce koně musejí být vždy srozumitelné a bezpečné (Hermannová a kol., 2014).

Kůň, který je schopný a především ochotný mezidruhově komunikovat budí přirozený respekt a strach, je přímý, a proto schopný reaktivovat utlumené instinkty člověka. Pokud člověk neumí nebo nechce tyto signály vidět a vnímat, může se dostat do konfliktu, který ohrožuje okolí – překračuje hranice, nebo je sám ohrožován – nechá překročit své hranice ostatními (Hermannová a kol., 2014).

Hollý a Hornáček (2005) uvádějí, že práce s koněm má také vliv na emotivní změny, kdy oslabenou emotivitu oživuje a nadměrnou tlumí hranicemi chování ke koni.

Pozorování terapeutických jezdeckých programů ukázalo, že nejčastější emocionální přínosy spojené s jezdeckým zahrnují zvýšení důvěry, sebeúcty a pocit kontroly (Kendall et al., 2014).

Prostřednictvím zřetelných projevů koně můžeme ovlivňovat přiměřené sebehodnocení u klientů. Kůň působí jako srozumitelná zpětná vazba a jasně a srozumitelně vymezuje hranice, kam až může klient v zacházení s ním zajít. V dobře vedeném terapeutickém procesu lze vytvořit i situaci, kdy klient selže v situaci předem zinscenované terapeutem, který tuto situaci využije pro citlivé formování zpětné vazby vedoucí ke korekci sebevědomí (Rynešová, 2011).

Jak uvádí Rynešová (2011), podmínkou k výběru vhodného koně pro psychoterapeutické ježdění je samotná psychohygienu koně. Pokud od koně požadujeme těžkou práci s klienty, která od něj vyžaduje neustálé soustředění na povely, musíme mít stále

na mysl, že je nutné tuto zátěž koni kompenzovat. Každý kůň zařazený do psychoterapeutického ježdění by měl mít možnost po pracovním nasazení odpočívat v co nejpřirozenějších podmínkách. Měl by mít možnost proběhnout se po pastvině bez jezdce, protáhnout si zatížené svaly, vyválet se dle chuti a napást se. To vše ještě za společnosti svých stájových druhů.

Velemínský a kol. (2007) uvádí, že od koně vyžadujeme schopnost být voděn a eventuálně ošetřován několika lidmi naráz, bezpečnost při vodění a hlavně spolehlivé zastavení, charakter ve stáji dle požadovaného účinku při práci s klienty (někdy je výhodou „kůň, který nic neodpustí“), vhodný je základní výcvik koně pro voltiž a osvědčil se výcvik s různými pomůckami používanými při terapii – jako jsou míče, pruhy látky, různé kruhy a vše ostatní, co bude muset kůň při terapii snášet.

Psychoterapie staví léčbu na různorodosti povahových rysů a reakcí jednotlivých koní, terapeut potřebuje koně protichůdných vlastností, jak dominantní i submisivní, tak i koně klidného a živého temperamentu. Všichni musí mít jedno společné – dobrý charakter a dominanci ani temperament nesmí vůči člověku zneužít (Hermannová a kol., 2014).

Kůň pro PPK se musí ve stáji chovat klidně a vyrovnaně, musí mít přirozeně dobrý vztah k člověku a musí být lehce ovladatelný a dobře trénovatelný. Vhodné jsou nejen různé povahy koní, ale i různá zbarvení koní – při AVK s dětmi (edukace) nebo naopak při PPK seniorů. (Rynešová, 2011).

Pro psychoterapii platí zásada, že vhodný je ten kůň, který svými vlastnostmi umožní terapeutům bezpečný průběh terapie a splní cíl léčby. Terapeut si vybírá koně využitelného (výcvikem připraveného) pro metodiku, kterou používá a vylučuje koně nedůvěřivého, s nepředvídatelným chováním a nízkou mírou odolnosti proti stresu (Hermannová a kol., 2014).

Zatímco v hipoterapii je kůň postrojen nejčastěji madly, v PPK a AVK je kůň většinou sedlán. Špatně padnouce sedlo narušuje komunikaci mezi jezdcem a koněm, narušuje pohodlí koně a mění pravidelnost kroku. Přestože sedlo je připevněno k zádům koně, pohyby sedla a pohybové rozsahy se mohou poněkud lišit u různých sedel, protože poměrně tuhá konstrukce sedla zcela neodpovídá změnám tvaru koně. I přítomnost jezdce může měnit pohyby sedla (Clayton and Hobbs, 2017).

Existuje souvislost mezi asymetrií koňských zad a bolestí zad jezdce. 62 ze 161 (38,5 %) jezdců hlásí bolesti zad. Jezdci, kteří používali špatně padnouce sedla, měli větší pravděpodobnost bolesti v zádech zhoršenou jízdou než u těch, kteří mají dobře padnouce sedlo. Koně, kterým se nedostávala pravidelná masáž, ať už fyzioterapeutická, chiropraktická

nebo osteopatická, měli s větší pravděpodobností špatně padnoucí sedla a abnormální bolestivé otoky v sedle ve srovnání s koňmi, kteří absolvovali pravidelné masáže (Dyson, 2017).

3.2.3 Výběr koně pro Parajezdectví

V parajezdectví jsou nejvyšší nároky kladené na ovladatelnost a jezditelnost koně a jeho ochotu přizpůsobit se nestandardním pobídkám či pomůckám. Vše se řídí potřebami jezdce či jezdců se specifickými potřebami, kterých se v praxi o takového koně většinou dělí více (Smíšková, 2009).

Kůň pro sport handicapovaných musí být zvyklý na netradiční situace, musí snést střídání jezdců a reagovat na jejich často odlišné pobídky. Je dobré s koněm pracovat často ze země nebo ve volnosti a pravidelně jej připravovat jízdářskou prací pod zkušeným trenérem. Kůň musí být navyknutý také na transport a pobyt v neznámém prostředí, aby mu nedělalo problémy jezdit na soutěže a nestresovalo ho jiné místo ani cizí koně (Lišková, 2009).

3.2.3.1 Výběr koně pro pararezuru

Velemínský a kol. (2007) uvádí, že od koně pro pararezuru budeme vyžadovat příjezděnost pro krokové úlohy na úroveň L, pro ostatní lépe S, ochotu k pohybu vpřed (většina parajezdců nemá dost síly k pobízení tlačivého koně), minimální lekavost, spolehlivost při obtížném nasedání a sesedání, toleranci tvrdší ruky, tužších beder a poruch koordinace a rovnováhy u některých parajezdců.

Koně, kteří se účastní pararezurních závodů, musí být řádně registrováni v databázi ČJF a musí dosáhnout věku 5 let (Lantelme, 2010a).

3.2.3.2 Výběr koně pro paravoltiž

Od koně využívaného pro paravoltiž budeme potřebovat voltížní výcvik, dobrou lonžovatelnost ve všech chodech, velmi dobrý a pevný hřbet (paravoltižníci bývají často těžší) a hlavně velmi dobrý charakter při práci (Velemínský a kol., 2007).

Kůň pro paravoltiž by měl být klidný, trpělivý a vyrovnaný povahy, a to nejen během cvičení, ale i ve stáji. Při jeho výběru je také nutno zjistit, zda není lechtivý, důležitý je jeho zdravotní stav a mechanika pohybu. Přednost mají koně s pružným hřbetem a měkkým uvolněným vyrovnaným chodem, kůň by měl být dobře osvalený, v hřbetu kulatý, s dobře nasazeným krkem a širokou pevnou zádí (Lantelme, 2010b).

3.2.3.3 Výběr koně pro parawestern

Pro parawestern se využívají westernová plemena pocházející z Ameriky, mezi které patří Quarter Horse, Paint Horse a Appaloosa. Tato plemena se díky výbornému charakteru dají využít i v jiných oborech hiporehabilitace. Jsou velice ukáznění a pracovití, nadprůměrně inteligentní, klidní, velmi spolehliví, s vyrovnanou povahou a snadno se s nimi zachází (Lišková, 2009).

3.2.3.4 Výběr koně pro paraparkur

Paraparkuru se účastní mimo jiné jezdci nevidomí nebo s amputacemi. Kůň musí být naprosto spolehlivý i při nedokonalém navedení na skok, nesmí řešit vzhled překážek. Často se paraparkur jezdí v páru, kdy jezdec s postižením (např. nevidomý jezdec) následuje jezdce zdravého, který jede parkur před ním. Paraparkur je velmi podporovaný ve Francii, v ČR se zatím neprovozuje (Lantelme, 2009).

3.2.3.5 Výběr koně pro paravozatajství

Paravozatajství je vhodné pro osoby s nadváhou, špatnou rovnováhou, vysokou únavností, strachem z výšek, neschopností sedět obkročmo, atd. Stejně jako jízda na koni má paravozatajství pozitivní účinky, mezi které patří zvýšení sebedůvěry, zlepšení rovnováhy, koordinace a kontrola postury i zlepšení sociálních schopností. Kůň musí být klidný, v záprahu spolehlivý, zvyklý i na neobvyklé pobídky. S paravozatajem jede vždy i zdravý doprovod, který však nesmí zasahovat do vedení koně (Lantelme, 2009).

3.3 Základní výcvikové postupy

3.3.1 Přirozená komunikace

Podle Hermannové a kol. (2014) se osvědčuje zahájit výcvik terapeutických koní přirozenou komunikací.

Přirozené partnerství člověka a koně je označováno jako horsemanship (Velemínský a kol., 2007).

Metody přirozené komunikace s koňmi popisuje Kohanov (2016) jako nenásilné výcvikové způsoby, které pracují s úhlem pohledu koně.

Hermannová a kol. (2014) uvádějí, že oproti tradičnímu způsobu výcviku zohledňuje přirozená komunikace „koňský pohled na věc“ a postupuje důslednou, ale nenásilnou cestou.

Jedná se o metody, kterými se člověk učí ovládat koně pomocí jemu přirozené komunikace. Člověk si musí uvědomit, že kůň myslí zcela jinak než on. Lidé často označí koně jednajícího na základě svých instinktů za neposlušného, jde však jen o nepochopení ze strany člověka. Základem těchto metod je maximální laskavost, ale současně maximální důslednost ze strany člověka (Velemínský a kol., 2007).

Koně na rozdíl od lidí nerozlišují to, jak se cítí a jak jednájí. Chování koně je vždy upřímné a nikdy nelže o aktuálním stavu koně (Irwin a Weber, 2004).

Visser et al. (2009) studovali, zda způsob výcviku (přirozená komunikace nebo konvenční výcvik) ovlivní chování koně při neobvyklých situacích. Studie ukázala, že koně cvičení pomocí přirozené komunikace (po pětítýdenním tréninku) byli klidnější při seznamování s dosud neznámými předměty i při kontaktu s člověkem.

Podle Velemínského a kol. (2007) mezi nejznámější postupy patří metody Pata Parelliho, Montyho Robertse a Klause Ferdinanda Hempflinga.

3.3.1.1 7 her Pata Parelliho

Tuto metodu nazývá Pat Parelli „On Line Logic“ a základem je logika loveného zvířete, které musíme využít k upřesnění přátelství a dominance. Ke hrám se používají lana, která plní funkci jakýchsi telefonních kabelů (Velemínský a kol., 2007).

Prostřednictvím těchto her získáme pozornost, důvěru a respekt, což jsou základní principy, které při práci s koněm a následně při terapii potřebujeme (Hermannová a kol., 2014).

Pořadí her je dané (následně uvedené) a k další hře lze přejít až po zvládnutí hry předchozí (Baylay, 2006).

Po úspěšném absolvování těchto cviků by měl být mladý kůň připraven na obsednutí. Trénink by měl trvat přibližně 3 týdny při každodenním cvičení, avšak doba výcviku je velmi individuální (Hollý a Hornáček, 2005).

1) Přátelská hra

Cílem přátelské hry je koně uklidnit, snížit jeho citlivost a získat jeho důvěru. Hra spočívá v tom, že koně rytmicky hladíme nejdříve dlaněmi, později vším co máme zrovna v ruce (např. igelitovým pytlím, koštětem, míčem – Obr. 1) po celém jeho těle (Hermannová a kol., 2014).

Člověk koni ukazuje, že mu nechce ublížit i když by mohl (Velemínský a kol., 2007).

Lidé svým vzhledem, chováním i pachem připomínají koni dravce, proto se koně lidí přirozeně bojí (Hollý a Hornáček, 2005).

2) Přetlačovaná (dikobrazí) hra

Přetlačovaná hra spočívá v rozpohybování koně stálým a souvislým tlakem. Tlak je nejprve jemný, postupně se zvětšuje a ve chvíli, kdy nám kůň vyhoví, tlak odejmeme. Cílem je, aby kůň reagoval na co nejmenší tlak, ať už při ustoupení, snížení hlavy, atd. (Hermannová a kol., 2014).

3) Řídící hra

Principem této hry je ovládnutí koně pouhým pohledem. Pokud chce člověk pohnout zádi koně, postaví se k jeho lopatce a upře svůj pohled na jeho záď. Neustoupí-li kůň, zvýší tlak rukou nebo i lonží. Ve chvíli kdy kůň ustoupí, tlak je odejmut. Tímto přístupem bude kůň klidný, vyrovnaný a sebevědomý, což je velmi důležité především v psychoterapii pomocí koně (Hermannová a kol., 2014).

4) Jojo hra

Cílem této hry je vyváženost ve vztahu koně a člověka – posílání koně dozadu a dopředu v přímých liniích (Velemínský a kol., 2007).

Při odesílání koně od sebe stojí člověk před ním a vlněním lonže vytváří koni nepříjemný tlak pod čelistí, který stupňuje do chvíle, než kůň ustoupí. Chce-li naopak člověk pozvat koně k sobě, stahuje do sebe energii a rytmicky přitahuje lonž k sobě dokud kůň

nevykročí. Naučit koně ustoupit na jemné zavlnění je velmi důležité při vodění (Hermannová a kol., 2014).

5) Hra na kruh (lonžování)

Nejde o pouhé lonžování, ale psychické i fyzické cvičení, ve kterém se kůň učí udržovat krok tak dlouho, dokud mu člověk nesdělí něco jiného (Velemínský a kol., 2007).

Koně na kruh vysíláme, často měníme směr a chceme, aby o práci přemýšlel. Vysílání lze využít i při nakládání koně, kdy koně do vozíku netaháme, ale vysíláme (Hermannová a kol., 2014).

6) Hra do stran (ustupování)

Principem šesté hry je vysílání koně v půlkruzích doprava i doleva zatímco člověk stojí zády ke stěně. Ve chvíli, kdy kůň přichází ke stěně, člověk začne působit menším tlakem na zad' i předek a tím posune koně do strany (Hermannová a kol., 2014).

7) Prostorová (stlačovací) hra

Prostorová hra je v podstatě hraní všech sedmi her dohromady. Jako stlačovací hru lze ale označit i obsedání nebo nakládání, při kterých dochází k frustraci (Hermannová a kol., 2014).

3.3.1.2 Metoda Montyho Robertse

Tato metoda se nazývá Join-up neboli napojení. Je Robertsem využívaná především k nenásilné iniciaci mladých koní a řídí se několika základními principy. Za prvé je to tzv. jazyk „equus“, který je velice předpověditelný, zřetelný, účelný a dorozumívají se s ním všichni koně na světě. Za druhé je nepřipustná jakákoliv bolest koni způsobená – bití, kopání, trhání, svazování (Velemínský a kol., 2007).

Podle Robertse (2010) je jazyk koní němý, je to řeč těla, využívající směru, rychlosti a gest, pomocí nichž přijímá a předává informace. Roberts se této řeči naučil pozorováním stáda divokých mustangů v Nevadě.

Hlavními zásady, s kterými Roberts pracuje, jsou zachování klidu a dopřání volnosti koni. Vstoupí-li mezi člověka a koně napětí, téměř vždy kůň raději zvolí útěk než boj (Velemínský a kol., 2007).

Roberts ve výcviku respektuje přirozené chování koní, vyjadřuje jim úctu, kterou pak žádá i od nich a ponechává pouze na koni, zda se k němu připojí a bude spolupracovat (Roberts, 2010).

Fowler et al. (2012) měřili, jak výcvikový způsob ovlivní tepovou frekvenci. Koně, cvičení metodou Join-up měli mnohem pomalejší srdeční tep při prvním kontaktu se sedlem (127 ± 37 tepů / min) a jezdcem (76 ± 12 tepů / min) než koně připravovaní tradičním způsobem výcviku (první kontakt se sedlem 176 ± 24 tepů / min, první kontakt s jezdcem 147 ± 21 tepů / min).

Roberts při výcviku koně používá kruhovou ohradu ideálně o průměru 16 m (tento rozměr umožňuje i velkému koni cválat vyrovnaně po obvodu). Kůň v ní může od člověka poodběhnout, ale vždy se vrátí k místu, odkud vybíhal (Roberts, 2010).

Roberts zahajuje výcvik koně jeho puštěním v kruhové ohradě a odehnáním ho od sebe. Kůň se vzdálí, pokud se mu člověk upřeně dívá do očí a sebevědomě vypne hrudník. Tato poloha koni připomíná dravce, který se chystá zaútočit. Kůň by měl v kruhové ohradě oběhnout asi 4 – 5 kol na každou stranu, postupně by mělo být patrné, že kůň kruhy zmenšuje. Dalším gestem koně je olizování a pohyb čelistí, poté uvolnění krku a sklonění hlavy téměř až na zem. Po těchto gestech se Roberts mírně natočí, aby jedno rameno směřovalo k hlavě koně, uvolní vypnutý hrudník a pohled směřuje na zem. Kůň se obvykle zastaví a sleduje dění v ohradě. Jestliže se člověk otočí do úhlu asi 45° k ose koně, kůň k němu přijde a otře se nosem o rameno, to je podle Robertse první okamžik napojení. Člověk by se měl ke koni otočit, podrbat ho mezi očima, ale stále se vyhýbat očnímu kontaktu. Jakmile člověk vykročí, kůň by ho měl ihned následovat. Je vhodné se zastavit a koně drbat po celém těle, hlavně na zranitelných místech, tzn. na kohoutku, krku, břichu, plecích, slabinách. Kůň by si měl od člověka nechat postupně zvednout i všechny čtyři končetiny. V tuto chvíli by měl kůň člověku plně důvěřovat a bez problémů přijmout i sedlo nebo jezdce (Roberts, 2005).

Byla provedena studie, která porovnávala metodu Montyho Robertse a konvenční způsob výcviku, používaného ve Velké Británii. Pro studii bylo použito 14 koní (4 klisny, 10 valachů) ve věku 3 – 5 let, kteří zatím neprošli žádným výcvikem. Koně pocházeli z různých stájí napříč celou Velkou Británií a byli náhodně rozděleni do dvou skupin. S každým koněm mohl trenér pracovat 30 minut denně po dobu 20 dní. Po této době koně absolvovali 3 úkoly, během nichž jim byla měřena srdeční frekvence, a byli pozorováni porotci, kteří nezávisle hodnotili poslušnost a chuť koně pracovat s člověkem. Prvním úkolem byla překážková dráha (chůze přes kavalety, obcházení barelů, slalom mezi kužely, couvání v úzkém prostoru, atd.), druhým lehká drezurní úloha a třetím úkolem byla volná úloha, kdy měl jezdec předvést, co

dalšího se kůň naučil. Srdeční frekvence během všech úkolů se nijak významně nelišila, ale koně, kteří byli cvičeni metodou Montyho Robertse získali od porotců mnohem vyšší hodnocení za spolupráci s člověkem (Fowler et al., 2012).

3.3.1.3 Metoda Klause Ferdinanda Hempflinga

Hempfling se ve své práci s koňmi řídí několika hlavními zásadami, mezi které patří práce bez jakéhokoliv násilí, uznávání koně včetně jeho blaha, řešení problému během jejich prvního objevení, důvěrné spojení s koněm již od začátku, tvarování a shromažďování uvolněného koně ke vzpřímenému, zdravému a samonosnému držení těla, důkladná příprava shromážděného koně ze země a rozšíření lidského vědomí o projevy koňského jazyka (Hempfling, 2016).

Člověk se musí naučit hledat pozitivní signály, kterými jsou například nenápadné pohyby uší, narovnání těla, snížení hlavy, povolení pysků nebo olizování. (Hempfling, 2015).

Kůň se nesmí trestat bičem, šhubáním za udidlo, ani ostruhami. K práci s koněm stačí pouze ohlávka a vodítko. Jedinou zbraní člověka je řeč těla, soustředění a silná vůle. Podle Hempflinga musí člověk koni absolutně dominovat, aby se kůň mohl psychicky uspokojit a zklidnit. Hempfling často používá při komunikaci s koněm bič, vždy ale proto, aby tak posílil řeč svého těla. Nikdy bič nepoužívá jako nástroj k trestání koně. Vodítko by při vedení koně mělo být vždy prověšené a ruka, držící vodítko, by měla být za tělem vodiče. Dobré je i střídání strany, ze které je kůň veden. Pokud se kůň snaží vodiče předběhnout, nebo dokonce porazit, měl by vodič hrozivě zvednout ruku, popř. silně zašvihat bičikem za zády. Kůň se poleká a zastaví. Dokud člověk chce, aby kůň v klidu stál, musí sám zůstat stát bez jakéhokoli posunku. I ten nejmenší pohyb těla značí koni podnět k nějaké aktivitě. Hempfling zdůrazňuje důležitost pochvaly, která by se měla omezit na krátká akustická znamení, která by měla být častá a přesně načasovaná (Hempfling, 2015).

3.4 Výcvik koně pro terapeutické využití

Než začneme výcvik s koněm, je nutné vědět, co konkrétního bude kůň v rámci terapie vykonávat (Hermannová a kol., 2014).

Výcvik koně je potřeba přizpůsobit konkrétnímu koni, jelikož každý kůň je osobnost a každý vyžaduje individuální přístup. Výcvik závisí hlavně na podmínkách a věku, ve kterých koně získáme (Česká hiporehabilitační společnost, 2017a).

Za výcvik a připravenost hiporehabilitačního koně zodpovídá cvičitel koní pro hiporehabilitaci, což je vyškolená plnoletá osoba, která koně pro hiporehabilitační účely připravuje a ideálně je i vodí během hiporehabilitační jednotky (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

Příprava mladého koně, kterého si od začátku budeme připravovat podle vlastních potřeb, bude určitě jiná, než práce s koněm, který již prodělal nějakou formu výcviku, ať už práce ze země, jezdeckou průpravu nebo záprahovou práci. Velkou výhodou přípravy mladého koně, kterého máme od počátku výcviku nebo ještě lépe od narození je to, že víme, co se s koněm dělo a děje. Zpočátku je vhodné zařadit práci ve dvojici, kdy nezkušeného koně zaučujeme se zkušenějším koněm (Česká hiporehabilitační společnost, 2017a).

Určitým záporem je však neprověřený charakter mladého koně, který se ale dá do určité míry odhadnout podle rodokmenu zvířete (Nerandžič, 2006).

Příprava koně, který již přichází s určitými návyky a zkušenostmi je odlišnější, neboť se v tomto případě zaměřujeme hlavně na speciální výcvik pro hiporehabilitaci. Dovednosti, které již kůň zná a umí, se mohou prohlubovat a rozšiřovat, nicméně v této kategorii koní je důležité mít na paměti, že se setkáme s určitými vlastnostmi, které bude potřeba formulovat a napravovat, což není vždy úplně jednoduchá práce. Postupné zapojování koně do hiporehabilitace by nemělo probíhat dříve jak po 3 měsících intenzivního výcviku a to pouze v případě, že připravujeme koně, který již má za sebou základní výcvik. Příprava mladého koně trvá samozřejmě déle (Česká hiporehabilitační společnost, 2017a).

Během celého výcviku koně není povoleno násilné vyvazování, nadměrné a neadekvátní trestání, nucení koně k výkonům neodpovídajícím jeho fyzickému stavu a biologickým schopnostem, používání podnětů, předmětů nebo bolest vyvolávajících pomůcek tak, že by působily zjevné poranění jako např. elektrické podněty, ostnatý drát, aj. (Casková, 2010).

Po souvislé hiporehabilitační práci by měl následovat odpočinek a relaxace ve společnosti ostatních koní minimálně 2 hodiny, a to ideálně ve výběhu či na pastvině. Po

uplynutí této doby je kůň schopen vykonávat další činnosti jako je jízdárenský výcvik, vyjíždka do přírody atd. Volno ve společnosti ostatních koní na pastvině či výběhu by měl kůň mít 1x týdně. Pokud to provozní podmínky střediska dovolují, je vhodné dát koním tzv. duševní prázdniny, kdy by koně neměli přijít do styku s žádnými klienty/pacienty/uživateli, aby měli možnost si psychicky odpočinout, a to alespoň 14 dní v letních měsících a 14 dní v zimě (Česká hiporehabilitační společnost, 2017a).

3.4.1 Základní výcvik

Výcvik koně začíná od narození, kdy člověk vyvolává první návyky a vzbuzuje důvěru hříběte (Dušek a kol., 2011).

Kůň po úspěšně zvládnutém základním výcviku je zvyklý na lidi, sedlo, uzdění, lonžování, jezdce, základní povely a má dobrou mechaniku pohybu (Velemínský a kol., 2007).

Podle Heuschmanna (2012) je cílem základního výcviku mladý spokojený kůň, který jde dopředu, má čisté chody a jezdec mu umožní co nejvolnější držení hlavy a krku. To vše za pružného, měkkého a rovnoměrného přilnutí.

Zvláště u koně pro hipoterapii je velice důležitá práce v kroku, kdy je potřeba naučit koně správně používat pánevní končetiny, aby se staly „nosnou a hnací jednotkou“ (Hermannová a kol., 2014).

Při lonžování musí kůň lonžéra respektovat, reagovat na jeho slovní povely, udržovat určený kruh, neutíkat z něho ani ho nezmenšovat. Při zastavení kůň zůstává stát na kruhu, neodchází k lonžérovi (Hermannová a kol., 2014).

3.4.2 Práce v terénu

Práce v terénu nesmí být příliš náročná, kůň se při ní má uvolnit, odreagovat. Terén je plný příležitostí k seznámení s velkým množstvím podnětů, tím pádem dochází ke snížení lekavosti a zvýšení připravenosti k terapeutické práci (Velemínský a kol., 2007).

Pro koně využívané v psychoterapii pomocí koní je práce v terénu nutností, neboť se kůň zrelaxuje od koncentrace na pacienty a tím se sníží hrozba „vyhoření“ koně. Pokud však kůň již začal projevovat únavu při styku s pacienty, která by mohla přejít v podrážděnost až apatii, koně vyřadíme z terapií a zajistíme pohyb koně prostřednictvím relaxačních vycházek či prací v terénu (Hermannová a kol., 2014).

Vhodné je, pokud mladého koně v terénu doprovází starší zkušený kůň, který se neleká a jde pravidelně kupředu (Dušek a kol., 2011).

Krokování v kopcovitém terénu je velmi důležitá část práce pro koně v hipoterapii, kteří si na kopcích budují a udržují kondici a přirozeně se učí být soumarem. Ale je velkým přínosem i pro ostatní koně, kteří si rozvíjí a udržují pružnost hřbetu, posilují zádové svalstvo a svalstvo pánevních končetin (Hermannová a kol., 2014).

3.4.3 Specializovaný výcvik

Koně učíme zvláštním dovednostem, které jsou nezbytné pro terapeutickou sféru, ve které bude působit. Koně připravujeme na nejrůznější typy klientů, jejich projevy, na nasedání z rampy, přičemž se spoléháme na koňskou trpělivost, učenlivost a ochotu k práci (Velemínský a kol., 2007).

Stálou součástí přípravy koně však zůstává lonžování, jízda pod sedlem, skoky jak pod jezdcem, tak ve volnosti pro udržení dobré fyzické i psychické kondice koně (Casková, 2010).

Ani specializovaným výcvikem ale výcvik koně nekončí. Koně připravíme fyzicky, ale jeho psychickou výdrž zjistíme až při vlastní terapii. Bez klientů nelze výcvik koně dokončit (Hermannová a kol., 2014).

3.4.3.1 Přístupování a stání u rampy

Ve všech odvětvích hiporehabilitace je nezbytná schopnost koně přistoupit a v klidu stát u rampy. Malé děti lze na koně vysadit, ale dospělí musí nasedat z rampy. Klidné stání u rampy není pro koně vrozené, proto se stává nejen předmětem výcviku, ale i cestou k vyloučení netrpělivých a nespolehlivých jedinců (Hermannová a kol., 2014).

Koně k rampě přivádí vodič na uzdečce s jednoduchým stihlovým udidlem a otěžemi nebo na provazové ohlávce s vodítkem nebo při vedení zezadu na dvou dlouhých lonžích. Kůň má na sobě postroj používaný na danou aktivitu (dečka s madly, deka a obříšník, sedlo). Kůň by měl umět k rampě přistupovat z pravé i levé strany a klidně stát na všech čtyřech končetinách během nasedání i sesedání klienta (Obr. 7), popř. i druhého jezdce při asistovaném sedu (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

Kůň by měl stát co nejbliže rampě tak, aby se noha klienta nedostala mezi rampu a tělo koně. Kůň by neměl být během stání u rampy krmen ani jinak rušen ostatními účastníky (Česká hiporehabilitační společnost, 2015a).

Ideální je, pokud je rampa součástí areálu a lze z ní na koně nasedat i při běžné jezdecké práci. Někteří koně přistoupí k rampě okamžitě, jiní se tomu musí naučit. Nejdříve koně kolem rampy vodíme, když ji kůň přestane nedůvěřivě pozorovat, zastavujeme u ní. Poslední krok je naučit koně správně přistupovat k rampě a to co nejbliže. Jedním ze způsobů

učení je vytvořit uličku mezi rampou a bariérou (např. kavaletou drženou lidmi), kdy kůň musí do této uličky přijít a stát v ní. Postupně se ulička zužuje, nakonec se bariéra položí na zem (Hermannová a kol., 2014).

Při AVK a PPK není nástupní rampa nutná, lze využít i náhradní pevné překážky (např. schůdky, opěrnou zeď, palety, atd.) popř. lze provádět nasedání i sesedání ze země (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

Ve Střediscích praktické výuky ČHS patří rampa mezi povinné vybavení (Česká hiporehabilitační společnost, 2015b).

Pokud je kůň využíván v hipoterapii s dětmi v rané péči, musí zvládat i klidně stát při nasedání bez rampy ve volném prostoru (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

Při hipoterapii nasedá klient vždy z rampy, pouze novorozenci, batolata a děti předškolního věku mohou být polohováni na koně přímo ze země (Česká hiporehabilitační společnost, 2015a).

3.4.3.2 Voditelnost a pravidelnost kroku

I vodění, které je vnímáno jako naprosto běžná záležitost v práci s koněm, se musí nacvičit. Nejdříve je kůň voděn za zkušenějším v prostředí, kde bude později sám terapeuticky působit. Tím se předejde pozdějšímu rozptylování z neznámých předmětů s klientem. Jakmile jde kůň klidně, učíme ho samostatnosti a prodlužujeme trasy (Hermannová a kol., 2014).

Mezi způsoby vedení koně v hiporehabilitaci patří vedení u hlavy koně (na uzdečce, bezudidlové uzdečce nebo provazové ohlávce), za koněm na dvou lonžích nebo vedení na kruhu při lonžování. Výhodou vedení koně na dvou lonžích je vedení koně rovně bez vytáčení hlavy, kterému nelze vždy zabránit při vedení u hlavy. Nevýhodou je ovšem vzdálenost vodiče od koně, kůň tedy musí být spolehlivý (Česká hiporehabilitační společnost, 2015b).

Hermannová a kol. (2014) uvádějí, že při výcviku vodíme koně na ohlávce, čímž odlišíme, zda jde kůň za vodičem dobrovolně a nenásleduje ho pouze ze strachu z udidla a tvrdé ruky. Dobré je také koně při vodění zvykat na dotyky na zádi od lidí jdoucích vedle něho. To koně připraví na to, že v budoucnu bude klient jištěn z obou stran asistenty. Pokud je vedeno více koní za sebou, oddělíme od sebe koně, kteří jsou v hierarchii daleko od sebe, aby dominantní neměl snahu kousnout či kopnout koně submisivního a toto pořadí koní při terapii dodržíme.

Po koni v hipoterapii je požadována pravidelnost a rytmus kroku, jakou určí fyzioterapeut. Regulování délky a rychlosti kroku se využívá ke změně intenzity pružení hřbetu. Udržet pravidelný rytmus kroku je nutné nacvičit až ke „strojové dokonalosti“ (Hermannová a kol., 2014).

Kůň je veden vodičem tak, aby mohl pravidelně a rytmicky střídat končetiny a korektně zapojit hřbet. Hlava koně by měla být v úrovni kohoutku koně a měla by se volně a rytmicky pohybovat v přirozeném pohybovém stereotypu. Vodič musí vnímat pokyny instruktora / terapeuta, který může požadovat zkrácení či prodloužení kroku, změnu tempa a směru či zastavení (Česká hiporehabilitační společnost, 2015b).

Kůň při PPK a AVK je často voděn pacienty, proto musí respektovat i nezkušené osoby (Hermannová a kol., 2014).

3.4.3.3 Adaptace na předměty

Již od začátku výcviku koně navykáme na pomůcky a předměty, které bude během terapií vídat. Nejdříve rozmístíme na zem předměty nepohyblivé, jako barevné kavalety, kužely, bariéry, pneumatiky, kruhy a vše necháme koně v klidu prohlédnout. Dále koně mezi předměty vodíme, popř. je s koněm překračujeme, na koně nasazujeme či s nimi jinak manipulujeme. Později koně zvykáme na předměty pohyblivé, mezi kterými je nejvyužívanější balon. Nejdříve koně seznámíme s balonem položeným na zemi, potom ho zvedneme a pomalu s ním kolem koně pohybujeme. Balonem se dotýkáme všech částí koně, házíme si s ním v těsné blízkosti koně, ale necháme balon i padat na zem. Následuje výcvik s jezdcem, který sedí na stojícím koni a podáváme si s ním balon, později si balon i házíme. Dále nacvičujeme i házení balonu na pohybujícím se koni (Hermannová a kol., 2014).

Kůň by měl klidně reagovat i na roztahování plachty (Obr. 6) a její následné přecházení. Nemělo by koně nijak rozrušit ani náhlé zazvonění telefonu, roztažení deštníku (Obr. 3 a Obr. 4) přiběhnutí štěkajícího psa, stlačování PET lahve (Obr. 5) či příjezd auta. Velmi často se hiporehabilitační koně budou setkávat s kočárky, invalidními vozíky a lidmi pohybujícími se pomocí berlí (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

Moisa et al. (2012) udělali studii zaměřenou na reakci koní na podněty, využívané při výcviku hiporehabilitačních koní. Ke studii bylo vybráno 5 koní různých věkových kategorií (od 2 do 20 let), pohlaví (3 klisny, 2 hřebci) a plemen. Koně byli vystaveni pohybující se ozvučené hračky, míči, se kterým si asistent házel za koněm, nafukovacímu balonku píchnutému jehlou u pravého boku koně, deštníku otevřeným před koněm a chvíli u koně držným, deštníku padajícím z výšky 2 m a neznámé překážce, konkrétně postavenému

mostu. Během celého testu byla sledována reaktivita zvířete, a to jak její behaviorální složka (strach, útek, vokalizace, defekace, apod.), tak i fyziologická (změny srdeční frekvence, krevní tlak, dechová frekvence, atd.). Reakce byly různé, ale statisticky nejsilnější reakce se objevila u testu s deštníkem, nejslabší reakce byla na test s hračkou.

S koněm je vhodné cvičit s využitím postupů na základě pozitivního posilování podmíněných reakcí. Jestliže se kůň nějakého předmětu bojí, měl by ke zdroji strachu přistoupit ze své vlastní vůle a posilovat tak aktivní přístup k řešení obdobných situací (Bartošová, 2018).

3.4.3.4 Adaptace na pacienty

Během výcviku se koně musí přizpůsobit časté manipulaci s lidmi a naučit se tak potlačit některé aspekty přirozených reakcí, ale i rozvíjet reakce nové (Visser et al., 2009).

Terapeuticky využívaný kůň musí setrvat v klidu i při náhlém vychýlení váhy jezdce, houpání či poposedání mimo rytmus koně, asistovaném sedu a jakékoli poloze jezdce (dámský sed, jízda pozadu s oporou o záď, aj.). Kůň musí být zvyklý i na projevy pacientů, jako jsou nenadále ostré vysoké zvuky, bručení, zpívání, aj., nesmí panikařit ani při pádu části výstroje či pomůcek (např. boty pacienta, míče, plyšové hračky) nebo vlání, např. bundy (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

Koně nesmí vyrušit, ani pokud ho klient začne bouřlivě chválit (nenadále poplácání po různých částech těla), tahat za hřívu, lehat si na něj či ho hladit ve slabínách, dobrou průpravou každého terapeutiky využívaného koně je cvičení voltizních cviků na něm (Hermannová a kol., 2014).

Kůň je na tyto podněty zvykán s jezdcem (figurantem), který po chvíli vedení na koni začne ztrácet rovnováhu i padat (kůň je učen, že při vychýlení váhy jezdce, popř. i jeho pádu musí zastavit), křičet, zpívat, ale nechá i na zem spadnout např. botu či bundu a koně se různě dotýká (Hollý a Hornáček, 2005).

Při PPK a AVK jsou hlavní součástí aktivity nejezdecké. Kůň je vystaven kontaktu, ošetřování i přirozené komunikaci s více klienty najednou. Takového koně nesmí zaskočit doteky ani tlaky po celém těle, ani dotýkání se koně tušírkou či bičíkem (Hermannová a kol., 2014).

3.5 Specializační zkouška pro koně a pony zařazené do hiporehabilitace

Od roku 2011 umožňuje ČHS získání licence pro koně a pony zařazené do hiporehabilitace. Smyslem Specializační zkoušky je prověřit vlastnosti a získané dovednosti hiporehabilitačního koně a potvrdit vhodnost koně pro hiporehabilitaci. Od roku 2011 do roku 2017 tuto zkoušku úspěšně splnilo 195 koní, kteří byli zástupci 32 různých plemen a tří skupin koní bez plemenné příslušnosti (Jiskrová a Casková, 2018).

Po úspěšném složení vybrané SZ získá kůň licenci pro obor, kde bude působit:

- hipoterapie,
- aktivity s využitím koní,
- psychoterapie pomocí koně,
- kontaktní terapie (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b)

Licence je udělována na dobu 5 let a je vázána na provozovatele hiporehabilitace. Při změně majitele / provozovatele je platnost licence ukončena a nový majitel / provozovatel může žádat o přezkoušení, stejně tak při zájmu o prodloužení. Licence je taktéž ukončena v případě změny působiště koně, jeho vyřazení z terapií nebo úhynu (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

3.5.1 Požadavky na koně

Ke Specializační zkoušce může být přihlášek kůň všech plemen včetně koní bez plemenné příslušnosti, který v roce konání SZ dosáhne věku minimálně 5 let, a který se pro práci v hiporehabilitaci připravuje nebo v ní již pracuje. Kůň musí také splňovat podmínky dané Řádem ochrany zvířat při veřejném vystoupení – při hiporehabilitačních činnostech organizovaných Českou hiporehabilitační společností. Místo konání SZ určuje žadatel zkoušky a je tedy koni dobře známé (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

3.5.2 Hodnocení Specializační zkoušky

SZ hodnotí dvou až tříčlenná komise, která musí mít vzdělání a praxi v oboru a absolvovat školení pro komisaře příslušný rok. SZ je rozdělena do 2 částí, přičemž v první části se kůň identifikuje a hodnotí se jeho exteriér (lineární popis) a mechanika pohybu, v druhé části se prověřují charakterové vlastnosti a specifické dovednosti. Kůň je hodnocen body 0 – 10 (nebyl předveden po vynikající – Tab. 1) v každém úkonu a výsledné hodnocení

jednotlivých částí je dáno průměrem hodnocení jednotlivých komisařů (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

Kůň zařazovaný do hipoterapie musí získat nejméně 6,1 bodů z první části zkoušky (hodnocení chování koně při práci a ve stáji) a 7,1 bodů ve druhé části zkoušky (hodnocení ochoty při práci s klienty). Pokud je kůň zařazován do AVK, PPK nebo kontaktní terapie, musí získat alespoň 7,1 bodů za hodnocení chování koně při práci ve stáji, za hodnocení ochoty při práci s klienty i ze země (při kontaktní terapii pouze za chování koně při práci ve stáji a ochoty při práci ze země). Jednotlivá hodnocení však nesmějí být nižší než 6 bodů. Kůň, který SZ úspěšně splní, dostane licenci a tabulku na svůj box či výběh - Obr. 9 (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

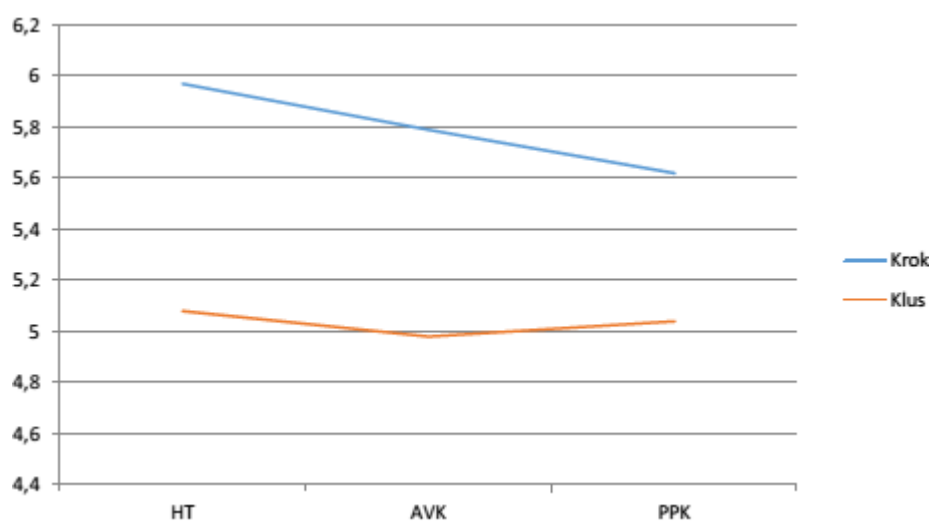
3.5.3 Průběh Specializační zkoušky

3.5.3.1 Identifikace koně, hodnocení exteriéru a mechaniky pohybu

K identifikaci a hodnocení exteriéru je kůň předveden na ruce na uzdečce nebo provazové ohlávce bez jakéhokoli jiného postroje. Kůň musí být řádně vyčištěn včetně upravených kopyt, neměl by mít zapletenou hřívu. Posuzování je prováděno na rovném a tvrdém podkladu. Kůň musí být postaven bokem ke komisařům, a to tak, aby hříva byla na druhé straně, je požadován tzv. zootechnický postoj. K identifikaci koně je nutné uvést jméno koně, datum narození, identifikační číslo, pohlaví, plemeno / užitkový typ, původ (otec a matka), barvu, výžehy / číslo čipu, majitele, provozovatele (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

Následuje posouzení mechaniky pohybu a ovladatelnosti koně pod sedlem nebo na ruce. Kůň je předveden v kroku, krok musí být pravidelný, vyvážený a uvolněný, použití bičíku je nežádoucí. Následuje předvedení v klusu, kdy kůň musí klusat samostatně, v rovnováze a přiměřeně rychle. Při naklusání je možné použít pobídku bičíkem za koněm, ale použití bičíku by mělo být minimální (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

Jiskrová a Casková (2018) porovnávaly známky za mechaniku pohybu u 195 koní, kteří SZ úspěšně splnili. Ačkoli to nelze statisticky prokázat (rozdíly jsou minimální), lze pozorovat, že koně pro hipoterapii mají kvalitnější mechaniku pohybu (Graf 3). Znamky za krok jsou poněkud vyšší než za klus, a to zřejmě kvůli faktu, že koně v hiporehabilitaci se využívají především v kroku.

Graf 3 Grafické znázornění mechaniky pohybu v závislosti na způsobu využití koně
Zdroj: Jiskrová a Casková (2018)

3.5.3.2 Posouzení specifických vlastností a získaných dovedností koně

- Hodnocení chování koně při práci ve stáji

Komisař hodnotí ochotu koně spolupracovat, reakce na doteky a reakce při postrojování při těchto úkonech: nasazení ohlávky a uvázání koně, čištění koně, ustoupení koně, nasazování madel, sedláni, při pádu např. podušky a madel – Obr. 2 (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

- Hodnocení ovladatelnosti a ochoty při práci s klientem na hřbetě koně

Vodič vede koně na uzdečce s jednoduchým stihlovým udidlem a otěžemi nebo na dvou lonžích, nebo na provazové ohlávce s vodítkem v postroji používaném v terapii (dečka a madla, dečka a obříšník, sedlo). Klienta představuje figurant reagující a chovající se jako klient v terapii nebo přímo klient (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

- Přistoupení k rampě a nasedání / sesedání klienta

Kůň vedený vodičem přistoupí k rampě jak z pravé, tak z levé strany, během manipulace s klientem stojí klidně na všech čtyřech končetinách a to i během nasedání / sesedání druhého jezdce při asistovaném sedu. Hodnotí se reakce koně na povel a ochota přistoupit těsně k rampě, ochota ke spolupráci, akceptaci nasedání a sesedání, reakce na doteky ve slabinách a celková psychická pohoda koně. Vodiči koně může

při nasedání klienta pomáhat pomocník. Pokud je kůň využíván v AVK nebo PPK a provozovatel hiporehabilitace nemá k dispozici nástupní rampu, předvede přistoupení koně k náhradní pevné překážce / plošině (např. schůdky, opěrná zeď, palety) a to jak z pravé, tak i z levé strany (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

- Nasedání bez rampy

Pokud kůň pracuje v hipoterapii s dětmi v rané péči, je vyžadována také zkouška nasedání bez rampy. Stejně tak, pokud je kůň využíván v AVK nebo PPK. Kůň je přiveden vodičem do volného prostoru – místa nasedání. Kůň zastaví tak, aby stál na všech čtyřech končetinách, klient je na koně posazen ze země, z pravé i z levé strany. Při nasedání ze země je klient jištěn z obou stran koně. Komisař hodnotí ochotu koně zastavit a klidně stát, a to během celé manipulace s klientem bez omezujících zásahů vodiče, reakce na dotyky ve slabinách a následné plynulé rozejití v požadovaném tempu (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

- Vedení koně a reakce na neobvyklé situace a pomůcky

Vodič vede koně v kroku, figurant reaguje na pokyny komisaře a vykonává na koni: náhlé vychýlení váhy, otočení se dozadu na stojícím koni, jízdu pozadu s oporou o zád', jízdu v dámském sedu, nekoordinované pohyby (houpání, poposedání), nenadálé ostré zvuky, nechá vlát část výstroje (např. bundu), způsobí pád pomůcky (např. boty, míče), oblékne si a zase svlékne bundu, přenáší pomůcky z místa na místo (např. velký míč), hází si s míčem (včetně pádu míče pod nohy koně). Vodič s koněm na povel rozhodčího změni směr i prostornost a kadenci kroku. Hodnotí se ochota koně pracovat s klientem, stání v klidu při úpravě polohy pacienta, chování koně při jednotlivých situacích, reakce na pohyb asistenta po obou stranách při jištění klienta (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

- Prokázání dostatečné habituace na nenadálé podněty

Komisař hodnotí reakce koně na hračku, stlačující PET lahev, hrající mobil, příjezd auta, štěkot a pohyb psa, příjezd invalidního vozíku, kočárku a reakce na pohyb člověka s berlemi u koně (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

- Hodnocení ovladatelnosti a ochoty koně při práci s klientem ze země

Tuto zkoušku neskládá kůň ucházející se o licenci koně v hipoterapii. Kůň musí mít adekvátní reakci na pokládání pomůcek na tělo (uši, záď – Obr. 8), s vodičem musí v kroku projít slalom, otočit se ve čtverci velkém 3 x 3 m, provést v něm obrat kolem zádi a předku, projít úzkou uličkou, zastavit v ní, popř. z ní i vycouvat, bez omezování vodičem zastavit a setrvat v nehybnosti. Hodnotí se pozornost, ochota spolupracovat a podřízení se vedení (Česká hiporehabilitační společnost, 2017b).

4 Závěr

Práce se zabývala výběrem a výcvikem koně pro hiporehabilitační praxi. Z použitých zdrojů vyplývá, že nejvhodnější metodou výcviku hiporehabilitačního koně je přirozená komunikace. Kůň cvičený touto metodou prokazuje nižší srdeční frekvenci při seznamování s dosud neznámým předmětem a vizuálně působí klidněji (Fowler et al., 2012). Ať už je kůň cvičen jakoukoli metodou, cílem je vždy klidný a nelekavý kůň, kterého práce s klienty baví.

ČHS doporučovaná je Specializační zkouška pro koně a pony zařazené do hiporehabilitace, kde je kůň vystaven všem úkonům, se kterými se mohl v praxi setkat. Komise navíc poskytne cvičiteli koně zpětný pohled a koně nezávisle ohodnotí. Tuto zkoušku od roku 2011 do 2017 úspěšně splnilo 195 koní (Jiskrová a Casková, 2018) a toto číslo je nutné nadále navyšovat. Nejenže více koní bude moci pokrýt potřeby více klientů, ale bude i větší možnost výběru koně klientovi na míru. Ačkoli je výcvik hiporehabilitačního koně finančně i časově velmi náročný, rozhodně je potřeba právě do výcviku těchto koní investovat, neboť pouze řádně vycvičený kůň umožní bezpečný průběh terapie.

5 Seznam literatury

- Bartošová, J., 2018, Psychická a fyzická relaxace a gymnastika koně. In: Jiskrová, I. (ed.). Sborník abstrakt z 12. konference o hiporehabilitaci. Mendelova univerzita v Brně. Brno. s. 6 - 7. ISBN: 9788075095411.
- Bayley, L., 2006. Koně – práce ze země. Metafora. Praha. 153 s. ISBN: 8073590514.
- Casková, V. Léčba koňmi: 33. Požadavky na hiporehabilitační koně v ČR [online]. Equichannel. 6. prosince 2010 [cit. 2018-03-06]. Dostupné z <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-33-pozadavky-na-hiporehabilitacni-kone-v-cr>
- Clayton, H. M., Hobbs, S. J. 2017. The role of biomechanical analysis of horse and rider in equitation science. Applied Animal Behaviour Science. 190 (2017). p. 123 – 132.
- Černá Rynešová, P. 2011. Když kůň léčí duši, aneb metodika hiporehabilitace zaměřená na klienty s duševním onemocněním. Direkte. Pardubice. 118 s.
- Česká hiporehabilitační společnost. Hiporehabilitační kůň [online]. 2017a [cit. 2017-12-25]. Dostupné z <http://kone-hiporehabilitace.com/hiporehabilitacni-kun/>
- Česká hiporehabilitační společnost. Hipoterapie [online]. 2016 [cit. 2018-03-05]. Dostupné z <http://hiporehabilitace-cr.com/hiporehabilitace/pro-odborniky/hipoterapie/>
- Česká hiporehabilitační společnost. Metodika nasedání, sesedání a jištění v hipoterapii [online]. 23. ledna 2015a [cit. 2018-02-09]. Dostupné z http://hiporehabilitace-cr.com/wp-content/uploads/2016/12/2015-01_HT_Metodika-nasedani-sesedani-a-jisteni.pdf
- Česká hiporehabilitační společnost. Metodika vedení koní v hiporehabilitaci [online]. 12. ledna 2015b [cit. 2018-02-15]. Dostupné z http://hiporehabilitace-cr.com/wp-content/uploads/2016/12/2015_01_TVK_Metodika_vedeni_koni_v_hiporehabilitaci.pdf

- Česká hiporehabilitační společnost. Specializační zkouška pro koně a pony zařazené do hiporehabilitace - metodika [online]. 30. března 2017b [cit. 2018-02-09]. Dostupné z http://hiporehabilitace-cr.com/wpcontent/uploads/2017/03/2017_03_Metodika_Specializační_zkoušky_hiporehabilitačních_koní.pdf
- Ditrť, T. Jak se hledá kůň – terapeut [online]. CPK CHRPA. 15. září 2012 [cit. 2018-01-22]. Dostupné z http://www.cpkchrpa.cz/articles.php?article_id=31
- Dunlop, K., Tsantefski, M. 2017. A space of safety: Children's experience of equine-assisted group therapy. *Child & Family Social Work*. 23 (1). p. 16 – 24.
- Dušek, J., Misař, D., Müller, Z., Navrátil, J., Rajman, J., Tluchoř, V., Žlumov, P. 2011. Vyd. 3. Chov koní. Brázda, s.r.o. Praha. 400 s. ISBN: 9788020903884.
- Dyson, S. 2017. Equine performance and equitation science: Clinical issues. *Applied Animal Behaviour Science*. 190 (2017). p. 5 – 17.
- Fowler, V., Kennedy, M., Marlin, D. 2012. A Comparison of the Monty Roberts Technique with a Conventional UK Technique for Initial Training of Riding Horses. *Anthrozoös*. 25 (3). p. 301 – 321.
- Hempfling, K. F. 2015. Tanec s koňmi: shromáždění na volné otěži: od začátku s důvěrou a harmonicky. Vyd. 2. Brázda. Praha. 204 s. ISBN: 978-80-209-0411-9.
- Hempfling, K. F. Overview of the 8 most important and characteristic features regarding the horse work of KFH [online]. 30th November 2016 [cit. 2017-12-22]. Dostupné z <http://www.hempfling.com/>
- Hermannová, H., Münichová, D., Nerandžič, Z., Calta, T., Herzogová, V., Špatný, F. 2014. Základy hipoterapie. Profi Press. Praha. 153 s. ISBN: 9788086726571.
- Heuschmann, G., 2012. Kdyby koně mohli křičet: co musí jezdci vědět, aby jejich kůň zůstal zdravý. Brázda. Praha. 136 s. ISBN: 9788020903914.
- Hollý, K., Hornáček, K. 2005. Hipoterapie: léčba pomocí koně. Montanex. Ostrava. 293 s. ISBN: 8072251902.

- Irwin, Ch., Weber, B. 2004. Jízda na vlně aneb co mě naučili koně. Rybka Publishers. Praha. 169 s. ISBN: 8086182827.
- Jiskrová, I., Casková, V., 2018, Analýza Specializačních zkoušek pro koně a pony zařazené do hiporehabilitace. In: Jiskrová, I. (ed.). Sborník abstrakt z 12. konference o hiporehabilitaci. Mendelova univerzita v Brně. Brno. s. 38 - 41. ISBN: 9788075095411.
- Kendall, E., Maujean, A., Pepping, Ch. A., Wright, J. J. 2017 Hypotheses about the Psychological Benefits of Horses. EXPLORE: The Journal of Science and Healing. 10 (2). p. 81 – 87.
- Khumsap, S., Clayton, H. M., Lanovaz, J. L., Bouchey, M. 2002. Effect of walking velocity on forelimb kinematics and kinetics. Equine Vet. 34 (2002). p. 325-329.
- Kohanov, L. 2016. S koněm mezi světy: cesta k rozvíjení intuice, vědomí a síly s pomocí koní. Synergie. Praha. 243 s. ISBN: 9788073703707.
- Lantelme V. Léčba koňmi: 21. Parajezdectví. [online]. Equichannel. 9. listopadu 2009 [cit. 2018-03-13]. Dostupné z <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-21-parajezdectvi>
- Lantelme V. Léčba koňmi: 28. Paravoltíž 2. [online]. Equichannel. 22. února 2010b [cit. 2017-12-02]. Dostupné z <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-28-paravoltiz-2>
- Lantelme, V. Léčba koňmi: 25. Paradrezura [online]. Equichannel. 4. ledna 2010a [cit. 2017-12-02]. Dostupné z <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-25-paradrezura>
- Lišková, L. Léčba koňmi: 23. Parawestern 2. [online]. Equichannel. 7. prosince 2009 [cit. 2017-12-06]. Dostupné z <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-23-parawestern-2>
- McKinney, C., Mueller, M. K., Frank, N. 2015. Effects of Therapeutic Riding on Measures of Stress in Horses. Effects of Therapeutic Riding on Measures of Stress in Horses. 35 (11 – 12). p. 922 – 928.

- Moisa, C. M., Barabasi, J., Papuc, I. 2012. Selection Methods For Horses Used In Hippotherapy. Bulletin of the University of Agricultural Sciences & Veterinary Medicine Cluj-Napoca. 69 (1 – 2). p. 131 - 138.
- Nerandžič, Z. 2006. Animoterapie aneb Jak nás zvířata umí léčit. Albatros. Praha. 159 s. ISBN: 8000018098.
- Peansukmanee, S., Thawinchai, N., Khanproa, P., Khaminluang, P. 2017. Feasibility study of inertial sensor technology on ponies for equine-assisted therapy (EAT). Kafkas Univ Vet Fak Derg, 23 (6). p. 871 – 878.
- Roberts, M. 2005. Průvodce nenásilným výcvikem koní: celoživotní zkušenosti muže, který naslouchá koním. Vyd. 2. Ikar. Praha. 244 s. ISBN: 8024905841.
- Roberts, M. 2010. O koních a lidech: muž, který naslouchá koním a mluví s lidmi. Vyd. 2. Ikar. Praha. 280 s. ISBN: 9788024914251.
- Smíšková, Š. Léčba koňmi: 18. Výběr koně pro hiporehabilitaci [online]. Equichannel. 28. září 2009 [cit. 2017-12-01]. Dostupné z <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-18-vyberkone-pro-hiporehabilitaci>
- Tsantefski, M., Briggs, L., Griffiths, J. 2017. An open trial of equine-assisted therapy for children exposed to problematic parental substance use. Health and Social Care. 125 (3). p. 1247 – 1256.
- Velemínský, M. a kolektiv autorů. 2007. Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. 335 s. ISBN: 9788073221096.
- Visser, E. K., VanDierendonck, M., Ellis, A. D., Rijksen, Ch., VanReenen, C. G. 2009. A comparison of sympathetic and conventional training methods on responses to initial horse training. The Veterinary Journal. 188 (1). p. 48 – 52.
- Zsoldos, R. R., Licka, T. 2015. The equine neck and its function during movement and locomotion. Zoology. 118 (5). p. 364 – 376.

6 Seznam použitých zkratek a symbolů

AVK – Aktivity s využitím koní

ČHS – Česká hiporehabilitační společnost

DMO – Dětská mozková obrna

HT - Hipoterapie

PPK – Psychoterapie pomocí koní

SZ – Specializační zkouška

7 Seznam příloh

Graf 1 Rozdělení koní bez plemenné příslušnosti využívaných v hiporehabilitaci podle užitkového typu, rok 2017

Graf 2 Početní zastoupení jednotlivých plemen a typů koní v hiporehabilitaci, rok 2017

Graf 3 Grafické znázornění mechaniky pohybu v závislosti na způsobu využití koně

Obr. 1 Použití míče při první Parelliho hře – Přátelské

Obr. 2 Korektní reakce koně na pád části postroje

Obr. 3 Seznamování koně s rozkládáním deštníku

Obr. 4 Nedůvěřivá reakce koně na rozložený deštník

Obr. 5 Zvědavá reakce koně na stlačovanou PET lahev

Obr. 6 Naprosto klidná reakce koní na vlající plachtu a další pomůcky

Obr. 7 Kůň v klidu čekající u rampy na nasednutí klienta

Obr. 8 Perfektně připravený poník k účelům hiporehabilitace

Obr. 9 Kůň s licenci ČHS vlastní tento certifikát a má tabulku na svém boxe či výběhu

Tab. 1 Hodnocení Specializační zkoušky

8 Samostatné přílohy

Obr. 1 Použití míče při první Parelliho hře – Přátelské
Zdroj: <http://karmenka.blog.cz/1410/pratelska-hra>

Obr. 2 Korektní reakce koně na pád části postroje
Zdroj: foto autora

Obr. 3 Seznamování koně s rozkládáním deštníku
Zdroj: foto autora

Obr. 4 Nedůvěřivá reakce koně na rozložený deštník
Zdroj: foto autora

Obr. 5 Zvědavá reakce koně na stlačovanou PET lahev
Zdroj: foto autora

Obr. 6 Naprosto klidná reakce koní na vlající plachtu a další pomůcky
Zdroj: <http://vladykuvdvur.cz/>

Obr. 7 Kůň v klidu čekající u rampy na nasednutí klienta
Zdroj: <https://www.novinky.cz/zena/zdravi/373661-kone-kteri-leci.html>

Obr. 8 Perfektně připravený poník k účelům hiporehabilitace
Zdroj: <http://www.minifarmavemeste.cz/cs/galerie/terapie-s-minikoniky/>

Body	Hodnocení
10	vynikající
9	velmi dobrý
8	dobrý
7	téměř dobrý
6	uspokojivý
5	dostatečný
4	nedostatečný
3	téměř špatný
2	špatný
1	velmi špatný
0	nebyl předveden

Tab. 1 Hodnocení Specializační zkoušky
Zdroj: Česká hiporehabilitační společnost (2017b)

Obr. 9 Kůň s licenci ČHS vlastní tento certifikát a má tabulku na svém boxe či výběhu
Zdroj: <http://hiporehabilitace-cr.com/hiporehabilitace/pro-odborniky/hipoterapie/>